DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-43
УДК 658.5.011

Думанська Катерина Сергіївна
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та менеджменту,
Університет економіки і підприємництва
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9963-6804

Желавська Наталія Вікторівна
старший викладач кафедри економіки та менеджменту,
Університет економіки і підприємництва
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-5305-2460

Katerina Dumanska, Nataliya Zhelavska
University of Economics and Entrepreneurship

МЕНЕДЖМЕНТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ НА ГАЛУЗЕВОМУ РІВНІ

MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE AT THE BRANCH LEVEL

Анотація. Стаття присвячена результатам дослідження менеджменту промислових підприємств України на галузевому рівні. У статті сформульовано підходи до ефективного менеджменту підприємств машинобудівного комплексу України. За результатами аналізу динаміки індексів розвитку машинобудівного комплексу та поліноміального прогнозування відповідного індексу на п'ять майбутніх років виявлено негативну тенденцію до зниження обсягів виготовлення продукції машинобудування впродовж досліджуваного періоду за наявних умов. Вирішення питання оптимізації управління машинобудівними підприємствами запропоновано шляхом секторального менеджменту, що передбачає врахування цільових економічних характеристик розвитку кожного окремого суб'єкту господарювання. Результатом досліджень стала розробка інструментів ефективного менеджменту, що складатимуть основу стратегії відновлення промислових підприємств машинобудівної галузі України.

Ключові слова: менеджмент промислового підприємства, ефективний менеджмент, інструменти менеджменту, галузь промисловості, машинобудівна галузь.

Summary. The article is devoted to studies of results of industrial Ukrainian enterprise's management on branch lavel. The sectoral analysis of the of Ukrainian industry in general and the machine-building sector in particular, conducted by the authors, revealed threatening trends in the number of machine-building companies with domestic capital in favour of small and medium-sized enterprises with foreign capital that proves Ukrainian export potential reduction in the foreign market of machine-building products and the necessity to support export-oriented companies at the state level. Segmental assessment of the machine-building complex of Ukraine on the basis of the index approach, revealed the presence of strategic potential reserves for such machine building segments as production of vehicles, trailers and other vehicles and machinery and equipment production and other groups in 2019 and the production of electrical equipment, computers, electronic and optical products in 2020. The results of the segmental assessment of mechanical engineering in Ukraine indicate the need of programs development to strategize the development of potentially successful segments and investment support for unprofitable segments in order to prevent their decline. Thus, under the legislative support conditions of corporate business in Ukraine, the potential possibility of strategic development resumption of the Ukrainian machine-building complex is not ruled out. This situation is confirmed by the results of the forecast trends assessment in company's production costs, medium and small enterprises by type of their economic activity and cost-effectiveness of companies operating activities for five years period that indicates a possible increase of both costs and cost-effectiveness which takes into consideration the situation of stable break-even management. A scientific and methodological approach to corporate management modelling process has been developed, taking into consideration the lack of similar approaches in management processes of Ukrainian companies, the essence of presented approach is in the consistent application of aspects of modelling strategic management processes, namely: modelling management system set of strategic management game theory, development of models of the process of choosing the direction of successful of company's strategic development and taking multivariate management decisions. The purpose of applying such an approach in the practice is to create corporate management strategic model of an industrial company in the context of globalization. The basis of

© Думанська К. С., Желавська Н. В., 2024

the developed models of strategizing of machine-building companies became game theory, aspects of mathematical modelling in the form of construction of linear logarithmic dependences, a method of the analysis of hierarchies with an estimation of harmony on the basis of system entropy. According to the results of the investigations, it was found that the model of domestic corporate management is in the process of formation and in this connection the concept of a corporate management system for domestic companies was developed. The developed concept of the company's management system is based on a system of consolidating principles. The basis of the formulated concept was a model of the company management system based on consolidating principles, which clearly reflects the conceptual links between the strategic components of the company's operation.

Keywords: industrial enterprise management, effective management, management tools, branch of industry, machine-building branch.

Постановка проблеми. Менеджмент промислових підприємств Україні є комплексним поняттям, що характеризує процеси системної організацій, адміністрування, стимулювання, контролю діяльності структурних підрозділів організації з метою забезпечення безперебійних операційних процесів виготовлення продукції відповідної якості та стимулювання персоналу до відповідального виконання професійних обов'язків. Однак промисловий комплекс України є багатогранною системою функціонування компаній/підприємств машинобудування, добувної та переробної галузей, виробництва (харчової продукції, хімічної продукції, фармацевтичних препаратів, гумових та пластмасових виробів, текстилю), енергетики, металургійного виробництва, транспортно-логістичні системи. Тому багатогранність та різновекторність промислової діяльності підприємств України спричиняє необхідність формування особливих систем менеджменту для організації діяльності та управління підприємствами окремих секторів промисловості.

Формування індивідуальних систем секторального менеджменту промислових підприємств спричиняє необхідність створення особливих критеріїв оцінки діяльності підприємств різних секторів на основі виділення принципових критеріальних маркерів для оцінки характерних особливостей функціонування та розвитку секторальних підприємств. Такими критеріями можуть стати розмір суб'єкта господарювання, рівень споживання енергетичних ресурсів, річні норми виробничих запасів та їх окремих статей, якісні та кількісні характеристики персоналу, географія постачання та збуту, структура логістичної мережі. Отже, успішний менеджмент промислового підприємства зумовлений наявністю специфічної моделі управління, яка забезпечує комплексне застосування критеріїв ефективного менеджменту у практичну діяльність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам менеджменту промислових підприємств в Україні у своїх дослідженням приділяють увагу таки автори: Баюра Д.О., Воронкова А.Е., Гаркуша О.Ю., Геєць В.М., Довгань Л.Є., Герасимчук Л.В., Кузьмін О.Є., Кокоть В., Мендрул О.Г., Нємцов В.Д., Пастухова В.В., Пігуль Н.Г., Пономаренко В.С., Скібіцький Л.І., Уманців Ю.М., Устенко А.О.

Авторські погляди наведених вчених об'єднує ідея формування моделей менеджменту діяльності підприємств секторального спрямування з урахуванням характерних критеріїв специфіки розвитку кожного сектору, його ресурсного і техніко-технологічного стану, кваліфікаційного складу персоналу. Проведені авторами дослідження свідчать про брак формування моделей секторального менеджменту на підприємствах галузей промисловості України.

Метою статті є пошук шляхів вирішення актуальних проблем менеджменту промислових підприємств на галузевому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати досліджень авторів на основі даних Національного Банку України [4] показали, що за період 2022–2023 років у зв'язку з військовими діями, промисловість України зазнали руйнувань, що підтверджує факт припинення діяльності третини промислових підприємств. Особливо постраждала галузь переробної промисловості, результатом якого стало значне падіння виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення, хімічного виробництва та металургійної продукції. Падіння обсягів виробництва видобувної промисловості становило 30,1 %, переробної – на 41,2 %, а постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря скоротилося на 30,7 % у порівнянні із показниками довоєнного періоду [1]. Значною втратою для економіки України стало руйнування металургійного комплексу, що забезпечував понад третину вітчизняного експорту. Розвиток промисловості України ускладнюється проблемою галузевої концентрації виробничих підприємств, коли у м. Києві, м. Дніро, м. Одеса, м. Миколаїв, м. Харків та відповідних областях сконцентровано велика кількість промислових підприємств, які зазнали значних пошкоджень в результаті бомбардувань. Тому у зазначених регіонах проблеми відновлення та інвестування у розбудову промислових підприємств переважають над проблемами менеджменту, проте у менш постраждалих у війні регіонах проблеми ефективного менеджменту стають дедалі актуальнішими, оскільки економіка України сьогодні тримається саме за рахунок працездатних об'єктів промислового виробництва.

Вирішення проблем менеджменту промислових підприємств України в цілому та машинобу-

дівного комплексу зокрема було започатковано ще у 2013 р. із запровадженням Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості [6], стратегічною метою якої стала програма підвищення конкурентоспроможності економіки та виходу України на Європейський ринок за рахунок створення сучасного виробництва та здатного до інноваційного розвитку промислового комплексу. За умовами Програми машинобудуванню надається роль провідної ланки промислового комплексу економіки України. Тому Програма передбачає застосування таких інструментів адміністративного менеджменту як:

– підвищення конкурентоспроможної продукції за рахунок інноваційних розробок;

– оптимізація структури виробництва на основі оновлення технологій та потужностей, наближених до Європейських стандартів;

– реструктуризація виробничих потужностей, зокрема впровадження систем управління якістю, екологією та безпекою згідно з міжнародними стандартами;

– розширення ринків зовнішніх ринків збути з урахування якісних стандартів ЄС;

– прискорення інноваційного розвитку галузі машинобудування в цілому.

Реалізацію запропонованих інструментальних заходів менеджменту промислових підприємств запропоновано здійснювати у таких формах:

– організація системної фінансової державної підтримки секторів промисловості;

– формування цілісної системи науково-технологічного забезпечення виробничих процесів;

– стимулювання залучення інвестицій для інноваційного розвитку промислових підприємств;

– створення передумов переходу підприємств на сучасні методи проектування та освоєння виробництва нової прогресивної техніки та технології;

– модернізація машинобудівного комплексу України з метою інтегрування зі світовими техніко-технологічними стандартами.

Одним з актуальних напрямів менеджменту підприємств машинобудівного комплексу України автори вбачають раціональне розміщення машинобудівних компаній та модернізацію виробничих процесів. Відтак варто відмітити, що на розміщення машинобудівних компаній впливають такі фактори, як логістика сировинних ресурсів, що зумовлює трансформацію галузевої інфраструктури за рахунок реструктуризації логістичних ланцюгів виробничих підприємств з урахуванням оновлення партнерських зв'язків. В свою чергу, модернізація виробничих процесів машинобудівних компаній відбувається за рахунок оптимізації інвестиційно-фінансових підходів до менеджменту виробничих підприємств та технологічного оснащення виробництва з урахуваннями потреб наявних ринків збуту.

Дослідження концептуальних підходів до розміщення машинобудівних компаній зумовлюють різні варіанти класифікацій галузей машинобудування. Одна група авторів [3] пропонує класифікувати машинобудівні галузі за чинниками урбанізації та інтелектуального розвитку, коли компанії з виробництва електротехніки, приладів, літаків, ракетно-космічної техніки у своєму розміщенні орієнтуються на зосередженість кваліфікованих кадрів у великих промислово розвинених містах, в свою чергу, розміщення таких підгалузей як суднобудування, сільськогосподарське машинобудування відбувається під впливом чиннику споживчого ринку. Інша група авторів [5] пропонує класифікувати машинобудівні галузі згідно цільових економічних характеристик груп підприємств/компаній з урахуванням їх споживчої доцільності, обсягів попиту на запропоновану продукцію, економіко-фінансового потенціалу, довжини логістичних ланцюгів. Класифікацію машинобудівних галузей згідно цільових економічних характеристик наведено у таблиці 1.

Класифікація машинобудівних галузей за цільовими економічними характеристиками надає можливість розробляти підходи до менеджменту підприємства згідно його економічного значення для ринку збуту та фінансового потенціалу. Принцип галузевої структуризації дозволяє управляти машинобудівним комплексом України з урахуванням особливостей економічного спрямування кожної окремої галузі.

Ефективний менеджмент промислових підприємств передбачає врахування прогнозного оцінювання розвитку галузі. За результатами аналізу динаміки індексів розвитку машинобудівного комплексу України в цілому за 2015–2020 рр., а також поліноміального прогнозування відповідного індексу на 5 майбутніх років стає очевидною негативна тенденція до зниження обсягів виготовлення продукції машинобудування впродовж 5-ти річного періоду за наявних умов [2]. Таким чином стає очевидною ще довоєнна тенденція до спаду обсягів виробництва машинобудівної галузі України, яка посилилася з початком війни.

З метою відновлення промислового виробництва в Україні ключовим аспектом менеджменту промислових підприємств має стати розробка стратегії економічного відтворення та розвитку згідно Європейських стандартів. Тому авторами запропоновано застосування таких інструментів ефективного менеджменту, як [2]:

– залучення державної підтримки секторального економічного розвитку за рахунок держзамовлень стратегічно важливої продукції;

– стимулювання інноваційної активності виробників машинобудівної продукції за рахунок грантових програм;

– залучення інвестиційної підтримки країн-партнерів на рівні галузевих зв'язків;

Таблиця 1 – Класифікація галузей машинобудування згідно цільових економічних характеристик

Назва групи	Коротка характеристика групи
Інвестиційне (важке) машинобудування	Група галузей, розвиток яких визначається інвестиційною активністю металургійного, будівельного, енергетичного і транспортного комплексів
Тракторне і сільськогосподарське машинобудування	Група галузей, розвиток яких залежить від платоспроможності сільгоспвиробників і переробників сільськогосподарської продукції, а також частково від попиту населення
Залізничне машинобудування	Спрямоване на задоволення попиту залізничного господарства країни
Автомобільна промисловість	Випуск продукції орієнтований на попит кінцевих споживачів (виробництво легкових автомобілів), а також на потребу підприємств, фірм і виконавчих органів влади (виробництво вантажівок і автобусів)
Електротехніка, приладобудування, верстатобудування	Група наукомістких галузей, так званих комплектуючих, що розвиваються услід за потребами всіх інших галузей промисловості, включаючи і саме машинобудування

Джерело: надано автором з [5] для поглиблення розуміння принципів групування галузей машинобудування згідно цільових економічних характеристик

– активізація внутрішнього інвестування у виробництво з метою підтримки його переоснащення для реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та міжнародних угод про вільну торгівлю (DCFTA; CAFTA).

За результатами досліджень машинобудівної галузі України в період від початку 2000-х років і дотепер виявлено домінантні тенденції до зниження успішності розвитку автомобільної, залізничного сегменту та занепаду авіаційного та космічного сегментів. Спостерігається і зниження тенденцій ефективного функціонування ремонтних сегментів машинобудівної промисловості України. Подібні тенденції необхідно змінювати в умовах нових реалій сьогодення за рахунок оптимізації внутрішнього менеджменту кожного підприємства з урахуванням реструктуризації логістичних ланцюгів з постачальниками та споживачами, формування механізмів залучення інвестицій та оновлення постачальницько-збутової мережі.

Висновки. За результатами авторських досліджень проблем менеджменту промислових підприємств України в умовах війни та у довоєнний період було виявлено відсутність секторальних підходів до управління окремими суб'єктами господарювання Секторальний аналіз промисловості України в цілому та машинобудівного сектору зокрема, виявив загрозливі тенденції зниження кількості машинобудівних компаній з внутрішнім капіталом на користь появи малих та середніх підприємств з будівництва комплектуючих машинобудівної галузі із зовнішнім іноземним капіталом, що свідчить про зниження експортного потенціалу України на зовнішньому ринку машинобудівної продукції та необхідність підтримки експортно-орієнтованих компаній на державному рівні. Результати сегментарної оцінки машинобудування в Україні свідчить про необхідність розробки спеціальних інструментів ефективного менеджменту розвитку промислових підприємств. Автором запропоновано ключовий аспект менеджменту промислових підприємств у формі розробки стратегії економічного відтворення та розвитку згідно Європейських стандартів з метою відновлення промислового виробництва в Україні.

Список використаних джерел:

1. Doing Business – Мінекономрозвику. URL: https//www.me.gov.ua/documents/detail
2. Думанська К.С. Механізм стратегованого управління успішною діяльністю промислових компаній в умовах глобалізації : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А.М., «Приватна друкарня», 2020. 340 с.
3. Кокоть В. Секторальна експортна стратегія машинобудування. Аналітична довідка. Київ : Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2018. 85 с.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/
5. Пігуль Н.Г., Пігуль Є.І. Сучасний стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України. *Економіка і суспільство.* 2018. № 15. С. 444–449.
6. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року : Розпорядження КМУ № 603-р від 17.07.2013 р. URL: https//zakon.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80#Text

References:

1. Doing Business – Minekonomrozvyku. Available at: https//www.me.gov.ua/documents/detail
2. Dumanska K. S. (2020) The mechanism of strategizing management of industrial company's successful activity in conditions of globalization: monograph. Khmelnitsky: FOP Melnyk A. M., "Privatna drukarnya", 340 p.

3. Kokot V. (2018) Sectoralna eksportna stratehiia mashynobuduvannia. Analitychna dovidka. Kyiv: Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy, 85 p.
4. Ofitsiinyi sait Natsionslnoho Banku Ukrainy. Available at: https://bank.gov.ua/
5. Pihul N. H., Pihul Ye. I. (2018) Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku mashynobudivnoho kompleksu Ukrainy. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 15, pp. 444–449.
6. Pro skhvalennia kontseptsii Zahalnoderzhavnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy rozvytku promyslovosti na period do 2020 rokhu. Available at: https//zakon.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80#Text

Стаття надійшла до редакції 12.04.2024